

АЗƏРБАЙЦАН
СОСЯЛИСТ
КƏНД ТƏСƏРРҮФАТЫ

АЙЛЫГ ЭЛМИ-ИСТЕҢСАЛАТ ЖУРНАЛЫ

АЗƏРБАЙЦАН ССР КƏНД ТƏСƏРРҮФАТЫ
НАЗИРЛИЙИНИН ОРГАНЫ

3-чү ИЛ НƏШРИ

11

НЕЙВАНДАРЛЫГ

АЗЭРБАЙЧАН ДАГ МЕРИНОСУ ЧИНСЛИ ИҮКСӘК МӘҺСУЛДАР ГОЧЛАР ЕТИШДИРИЛМӘСИ ВӘ ОНЛАРДАН ИСТИФАДӘ ЭДИЛМӘСИ ҺАГҖЫНДА

Академик Ф. МӘЛИКОВ,
АКТИ аспиранты И. ИЛ'ИН

Кәдәбәй вә Шамхор районларынын дамазлыг гоюнчулуг фермалары, республикада габа юнлу вә дөнмә гоюнлары яхшылашдырмаг үчүн зәриф юнлу гочлар верән әсас мәнбәләрدير. Азәрбайчан даг мериносу дөвләт дамазлыг очагынын мөвчуд олдуғу вахт әрзиндә бурадан республика районларынын гоюнчулуг фермаларына 31.476 баш дөллүк гоч апарылмышдыр. Дөвләт дамазлыг очагынын дамазлыг фермаларында һәр ил 2,5 мин баша яхын гоч апарылыр ки, булар да республикада ерли гоюнларын яхшылашмасына хейли тәсир кәстәрир.

Өлкәмизин көркәмли һейвандарлары профессор П. Н. Кулешов, академик М. Ф. Иванов вә башгалары дөфәләрлә гөйд этмишләр ки, сүрүдә яхшы төрәдичи, маһийәт әтибарилә сүрүнүн ярысы демәкдир. Сүрүнүн мәһсулдарлығы төрәдичиләрин кейфийәтиндән мүнүм дәрәчәдә асылыдыр.

Дөллүк гочларын юнунун чохлау, һейванын ирилиилә вә дәридәки ғырышыгларла мүйәйнә олунан дәрн сәтһиндән, юнун сыхлығы вә узунлуғундан, бәдәнин юнла нә дәрәчәдә өртүлмүш олдуғундан, әлә дә яғлы төрин мигдары вә кейфийәтиндән мүнүм дәрәчәдә асылыдыр. Мичурин биоложи элми өйрә-

дир ки, чаван һейванларын организми пластикликлә фәргләнир вә харичи мүйит шәраитинин тәсирилә тез дәйишир. Боғаз гоюнларын яхшы емләнмәси, гузуларын дәрисинин нормал инкишафыны тәмин эдир. Иүксәк мәһсулдар дөллүк гочлар анчаг о заман етишдирилә биләр ки, һейванлара, рүшәйм инкишафы дөврүндән башлаяраг, яхшы емләмә вә бахым шәраити ярадылмыш олсун.

Буна көрә дә дөвләт дамазлыг очагында дөллүк гочлар етишдирилмәсинә хусуси диггәт верилир.

Дөллүк гочлар етишдирмәкдән өтрү, илк дөфә ғышлагларда, элит вә биринчи синиф гоюнларын 15—20 күнлүк эркәк тоғлулары сечилир. Бунун үчүн бәдән гурулушу дүзкүн, гарынлары юнла яхшы өртүлү, юну сых вә 1 см узунлуғда олан нормал инкишаф этмиш эркәк тоғлулар көтүрүлүр.

Икинчи дөфә исе эркәк тоғлулар анадан айрылан заман сечилир.

Гоч етишдирмәкдән өтрү сечилмиш эркәк тоғлулардан тәсәррүфатын өз сүрүсүнү тәмир этмәк үчүн, юнунун назиклийн 64 вә 70 кейфийәтли, узунлуғу ән азы 4 см, яғлы төри кифайәт гәдәр, гарынын алты юнла яхшы өртүлмүш, чинси деформизми ашкар вә дәрн әтигяты

чохлау олан яхшы екстер'ерли сағлам гузулар айрылыр.

Иүксәк даг (яй) отлагларындан аралыг (яз) отлагларына гайытдыгдан сонра сечилмиш эркәк тоғлулар, 15—20 баш һейвандан ибарәт айры-айры группларда вә я мәнтегә

гочлары илә бирликдә сахланылыр. Тәмир гочларынын яхшы емләмә шәраитиндә кичик группларла бәсләнмәси, һәмчинин онларын ғышда колхозун яз отлагларында сахланылыб әлава емләнмәси мүсбәт нәтичә вермишдир (1-чи чәдвәл).

1-чи чәдвәл

Колхозларын ады	Ән яхшы емләмә вә бахым шәраитиндә етишдирилмиш эркәк тоғлуларын мәһсулдарлығы			Ади емләмә вә бахым шәраитиндә етишдирилмиш эркәк тоғлуларын мәһсулдарлығы			
	доғулдуғу ил	мигдары	дири чәкиси (кг һесабилә)	юн ғырхымы (кг һесабилә)	мигдары	дири чәкиси (кг һесабилә)	юн ғырхымы (кг һесабилә)
«ФҚГО-нун 13 иллийн»	1952	19	60	8,47	350	40	4,2
«Гырмызы Октябрь»	1952	24	46	6,5	87	39	4,3

«ФҚГО-нун 13 иллийн» колхозунда ән яхшы шәраитдә бәсләнмиш эркәк тоғлуларын максимал дири чәкиси 71 кг вә юн ғырхымы 13 кг, узаг отлагларда бөйүдүлмүш эркәк тоғлуларын исе максимал дири чәкиси ялһыз 48 кг вә юн ғырхымы 4,9 кг олмушдур. «Гырмызы Октябрь» колхозунда яхшы шәраитдә бәсләнмиш эркәк тоғлуларын максимал дири чәкиси 57 кг вә юн ғырхымы 8,5 кг, узаг отлагларда бөйүдүлмүш эркәк тоғлуларын исе максимал дири чәкиси 45 кг вә юн ғырхымы 4,5 кг олмушдур.

Яз отлагларында бәсләнән эркәк тоғлуларын һәрәсинә ғыш бурдаг дөврүндә, күндә: 1,5—2 кг гуру от, 0,4 кг вәләмир, 0,2 кг жмых, 1 кг ем чуғундуру вә истәдийи гәдәр дуз верилмишдир. Тоғлулар пайызда вә язда, онлар үчүн айрылмыш хусуси отлагларда отарылмыш вә әлава оларак күндә 0,3 кг гүввәтли емлә емләнмишдир. Җышда, дәрн гар дүшүдүкдә тоғлулар отлага сүрүлмәйб күндә 1,5—2 саат халая бурахылмышдыр; гар аз олан вахтларда исе дағын чәнуб ямачларына отламаға сүрүлмүшдур.

Узаг ғыш отлагларында етишдирилмиш эркәк тоғлулар отлаг емилә бәсләнмиш вә ғыш дөврүн-

дә күндә 150—300 г гүввәтли емлә әлава емләнмишдир.

Бонитировка заманы ашкар олду ки, аралыг отлагларда етишдирилмиш тоғлуларын юну, узаг ғыш отлагларында етишдирилән тоғлуларын юнундан узундур; һәм дә икинчиләрин юну әсас әтибарилә нәсанлы олдуғу һалда, биринчиләрин юну тәдәрүк идарәси тәрәфиндән биринчи синиф юн кими гәбул эдилмишдир.

Яхшы шәраитдә бөйүдүлмүш чаван һейванлар ғывраг вә сағлам, конституциялары мөһкәм вә сүмүкләри инкишаф этмиш олур.

Җыш отлагларында ади шәраитдә бәсләнмиш тоғлулар исе бойча керри галмагла янашы, юнлары гуру вә яғлы төрләрн аз олур. Җыш отлагларында су олмамасы үзүндән тоғлулар чохлау заман күндә 12—15 км мөсафәйә сувата сүрүлмәли олур; бу исе онларын инкишафына пис тәсир эдир.

Дамазлыг гоюнчулуг фермаларында яхшы емләмә вә бахым шәраитиндә иүксәк мәһсулдар дөллүк гочлар етишдирилмишдир. Мәсәлән, Кәдәбәй районундакы Ленин алыча колхозун 1950-чи иллә доғулмуш 86 нөмрәли элит гочу 92 кг дири чәкидә олан заман 14,3 кг юн вермишдир. Кәдәбәй районундакы «ФҚГО-

нун 13 иллий» колхозунда 1950-чи илдә доғулмуш 650 нөмрәли гочун дири чәкисн 118 кг оландә 14,5 кг юн вермишдир. Енә «ФКГО-нун 13 иллий» колхозунун 1952-чи илдә доғулмуш 965 нөмрәли гочу бир яшарлыгда 71 кг олмуш вә 13 кг юн вермишдир. Бу гоч Үмумиттифаг кәнд тәсәррүфаты сәркисинин экспонатыдыр.

Шамхор районундакы Калинин адына колхозун 1950-чи илдә доғуллуб 91 кг дири чәкидә 13,2 кг юн вермиш 472 нөмрәли элит гочу вә

1950-чи илдә доғуллуб 109 кг дири чәкидә 13,5 кг юн вермиш 576 нөмрәли гочу да сәркидә нүмайиш этдирилмәкдәдир. Шамхор районундакы Микоян адына колхозун 9227 нөмрәли гочуну да гейд этмәк лазымдыр. 1952-чи илдә доғулмуш бу гоч дири чәкисн 90 кг оландә 14 кг юн вермишдир.

Тоғлуларын дүзкүн бәсләнмәси нәтижәсиндә, илк дәфә чүтләшмәйә кедән гочларын кейфийәти яхшы олмушдур. Буну 2-чи чәдвәлдән көрмәк олар.

2-чи чәдвәл

Илләр	Һейванларын мигдары	Дири чәки				Юн гырхымы			
		45—50 кг	51—55 кг	55—60 кг	61 кг вә даһа чох	5,1—5,5 кг	5,6—6,0 кг	6,1—6,5 кг	6,6 кг вә даһа чох
1949	10	1	2	6	1	5	2	3	—
1950	1	—	—	1	—	—	—	—	1
1953	53	—	20	15	18	—	5	—	48

1949-чу илдә илк дәфә чүтләшмәйә бурахылмыш гочлардан 60%-и элит вә 40%-и биринчи синифдән иди; 1953-чу илдә чүтләшмәйә бурахылмыш гочларын исә 98,2%-и элит вә ялныз 1,8%-и биринчи синифдән иди.

Сүн'и маялама мәнәтгәләриндә ишләмәк үчүн тәйин эдилән дөллүк

3-чу чәдвәл

Илләр	Һейванларын мигдары	О чүмләдән синифләр үзрә		Ф а и з л а	
		Элит	Биринчи синиф	Элит	Биринчи синиф
1940	47	12	35	25,5	74,5
1945	75	21	54	28,0	72,0
1950	30	18	12	60,0	40,0
1953	92	85	7	92,4	7,6

Сүн'и маялама мәнәтгәләриндә истифадә олуан дөллүк гочларын мәнсулдарлыгы хейли артмышдыр. Һәркан 4176 нөмрәли элит гоч 1946-чы илдә 10,6 кг юн верирдәсә, Шамхор районундакы Хрушшов адына колхозун 58 нөмрәли элит гочун инди 16,4 кг юн верир.

Юхарыда көстәриләнләр 1953-чу илдә Кәдәбәй районунун «ФКГО-нун 13 иллий», «Гырмазы Октябрь», Ленин адына, «III Интернационал»

колхозларында вә башга колхозларда кениш мигясда (700 баш һейван) тәкрар йохланмыш вә тәдгигатларымызын нәтижәсини тәсдиг этмишди.

Сүрүнүн тәкмилләшдирилмәсиндә гочлардан истифадә үсүлунун чох бөйүк әһәмийәти вардыр.

Дөвләт дамазлыг очағынын тәшккилиндән бәри (1935-чи илдән 1953-чу иләдәк) онун фәалийәт зонасын: да 1.146.890 баш вә о чүмләдән кол-

хоз фермаларында 943.775 баш гоюн сүн'и сурәтдә маяланмышдыр. ДДО-нун фәалийәт зонасында-

кы колхозларда гоюнларын илләр үзрә сүн'и маяланмасыны көстәрән рөгәмләр 4-чү чәдвәлдә верилир.

4-чү чәдвәл

Илләр	Ишләйән мәнәтгәләрин сайы	Маяланмыш гоюнларын мигдары	О чүмләдән колхозларда	Һәр гоча орта һесабла бу гәдәр йүк дүшүр
1935	7	7250	7206	90
1937	32	48130	23542	649
1940	39	73787	43676	—
1950	32	76739	74256	408
1953	40	91365	90073	348

Сон илләрдә һәр гоча дүшән йүкүн азалмасы, дөллүк элит гочларын чохлагу вә гочларын нәслән йохланмасы илә изаһ олунар.

Дөвләт дамазлыг очағынын фәалийәт зонасында гочлардан бир не-

чә ил әрзиндә дүзкүн истифадә олунамасы, гоюн сүрүләринин чинс әтибарилә тәркибинин сүрәтлә яхшылашмасына сәбәб олмушдур. Буну 5-чи чәдвәлдән көрмәк мүмкүндүр.

5-чи чәдвәл

Январын 1-нә	Фермаларын мигдары	ДДО-нун фәалийәт зонасындакы гоюнларын мигдары	О чүмләдән		
			меринослар	дөнмәләр	габа юнлурлар
1936	40	29257	5620	12610	11017
1940	120	73002	22143	45728	5131
1945	117	118136	35000	72000	11136
1950	—	146764	54282	55376	37108
1954	64	178894	100362	56650	21972

ДДО-нун фәалийәт зонасындакы фермаларда гоюнларын үмуми мигдары 1954-чу ил январын 1-дә 1936-чы илә нисбәтән 6 дәфә, сафчинсли гоюнларын сайы исә 17,7 дәфә артмышдыр.

«ФКГО-нун 13 иллий», «Гырмазы Октябрь» вә башга колхозларын, гыш отлагларына сүрмәдән кичик гуруларла дөллүк гоч етишдирмәк, гыш дөврүндә онлары бурдаг шәраитиндә емләмәк, пайыз вә язда исә гүввәтли емләрлә әләвә емләмәк сәһәсиндәки мүсбәт тәчрүбәләрини нәзәрә алараг, тәкчә дамазлыг гоюнчу.

луг фермалары дейил, йүксәк мәнсулдар гоюнлары вә гочлары олан әмтәә гоюнчулуг фермалары да өз сүрүләрини тәмир этмәкдән өтрү эркәк тоғлулар етишдирмәйи тәшккил этмәлидирләр. Лакин ядда сахламаг лазымдыр ки, кәләчәкдә сүрүнүн кейфийәтинин даһа да яхшылашдырмаг үчүн, истәр тәсәррүфатда етишдирилән вә истәрәсә дә кәнардан алынән дөллүк гочлар, мәнсулдарлыг көстәричиләринә көрә гоюнчулуг фермасынын анач сүрүсүндән даһа кейфийәтли олмалыдыр.